

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ-2

6. Ders

BU HAFTAKİ DERSİN İÇERİĞİ

- JÖN TÜRKLER
- EĞİTİM ALANINDA YAPILAN REFORMLAR
- ULAŞIM VE İLETİŞİM ALANINDA GELİŞMELER
- BASIN VE SANSÜR
- İSTİHBARAT VE HAFİYE ÖRGÜTÜ
- II. ABDÜLHAMİT'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİ-
SÜRGÜNE GÖNDERİLMESİ
- II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ ÜZERİNE GENEL BİR
DEĞERLENDİRME
- DEVLETİ KURTARMAYA YÖNELİK FİKİR AKIMLARI

JÖN TÜRKLER

- Anayasanın askıya alınması ve Meclis'in kapanmasından sonra II. Abdülhamit tek başına güçlü bir idare ile ülkeyi yönetti.
- Anayasanın kaldırılması ve Meclisin kapalı olması ve II. Abdülhamit'in baskıcı rejimi imparatorlukta muhalif seslerin de kesilmesi anlamına geliyordu, sıkı sansür, keyfi sürgün, ispiyonculuk, hafiye ağı gibi istibdat rejiminin rutin uygulamaları II. Abdülhamit rejimine karşı olan muhalif kesimlerin yeraltında örgütlenmelerine yol açmıştır.
- Tanzimat ve II. Abdülhamit döneminde kurulan laik okullarda yetişen öğrenciler Batılı değerler olan anayasa, meclis, liberalizm, özgürlük, hürriyet, eşitlik gibi kavramlarla düşünüyor, bir an önce istibdat döneminin sona erdirilmesi için kendi aralarına gizlice örgütleniyorlardı.

- Osmanlı yurtseverleri diyebileceğimiz bu sivil ve askerlerden oluşan muhalif kesim için II. Abdülhamit'in indirilmesi mutlaka gereklidir. Bu muhalifler saraya iki kez darbe girişiminde bulunmuşlar, sonuç rejimin daha da baskısını artırması ve dolayısıyla yeraltı örgütlenme faaliyetlerinin artması şeklinde olmuştur.
- 1789 yılında, Tıbbiye Mektebindeki öğrenciler İttihad-i Osmani Cemiyetini kurdular, bu cemiyet daha sonra adını İttihat ve Terakki olarak değiştirecekti.
- Amaçları, Anayasayı yeniden yürürlüğe koymak ve Meclis'i açtırmak, yani meşrutiyeti geri getirmek ve II. Abdülhamit'i tahttan indirmektir.

- Baskılar nedeniyle Avrupa'ya kaçanların başında Ahmet Rıza olmak üzere, Jön Türkler Osmanlı yönetimi aleyhine sürekli yayın ve propaganda yaptılar ve Avrupa'da daha rahat ve kolay örgütlenebildiler.
- Avrupa'daki muhalifler maddi olarak bazı Osmanlı üst düzey muhalif varlıklı kesimlerden yardım aldılar. Yeni Osmanlıların 2. Kuşağı olan bu muhalif gruba da Avrupalılar Geunes Turcs (Jön Türkler) dedikleri için bu tanımlama bizim de literatürümüze girmiş oldu.
- Hareket hem asker kökenliler hem de sivil bürokratlardan oluşuyordu.
- Aralarında muhafazakarlar da Batıcılar da bulunmaktaydı. Grubun Avrupa'daki önderi Ahmet Rıza pozitivist idi ve dinsel olandan uzak görüşleriyle bilinirdi.
- Öte tandan grubun daha sonra bir süre liderliğini üstlenmiş Mizancı Murat ise dini değerlere daha bağlı bir şahsiyettir.
- Dolayısıyla bu muhalif hareketin homojen bir yapı olmadığını söyleyebiliriz, nihayetinde onları bir arada tutan en belirgin sebep Abdülhamit karşıtları olmalarıdır.

İTC Başkanı Ahmet Rıza

- Bu dönemde Avrupa'da esen liberalizm, milliyetçilik, sosyalizm gibi akımları da yerinde gören Jön Türkler bu akımları takip ediyorlardı, ama hemen hemen çoğu Osmanlı milliyetçisidirler. Onları meseleleri, vatani bu gidişattan kurtarıp selamete çıkarmaktı. Bunun için de gerekli olan şey, Abdülhamit'in indirilmesi, Anayasa'nın tekrar yürürlüğe girmesi ve Meclis'in açılmasıdır.
- Rusya'da ve İran'da meşrutiyet rejimine geçilmesi Jön Türkleri heyecanlandırdı, bu örnekler kendilerini doğru yolda olduklarının kanıtı sayıldı.
- Örgüt Avrupa'da ve Osmanlı coğrafyasında hatırı sayılır bir sayıya ve güce ulaştı. Selanik'teki İttihat ve Terakki yapılanması Talat Bey liderliğinde güç kazandı. Onun güçlü kişiliğinin de etkisiyle Makedonya'daki Enver Paşa'nın komuta ettiği 3. Ordu ve Edirne'deki 2.Ordu İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldı.

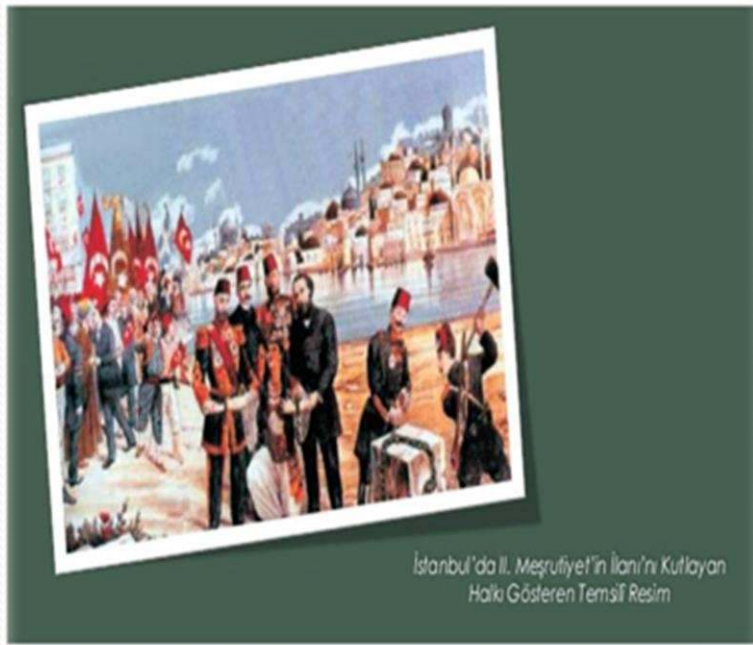
İttihatçıların üç lideri Cemal,
Enver ve Talat Paşalar

- İttihatçıları ciddi bir kalkışmaya iten ana sebep, Reval'de Rusya ve İngiltere görüşmesinden çıkan Makedonya'nın kaderine ilişkin haberlerdir. İmparatorluğun Makedonya'yı kaybetme durumu vardır. Üstelik Rusya ile İngiltere'nin Osmanlı'yı tamamen parçalamak üzere anlaştıkları yönünde haberler de yayıldı.
- Bu ortamda Binbaşı Enver askerleriyle beraber dağa çıktı. İttihatçılar Anayasanın tekrar yürürlüğe girmesini ve Meclisin toplanmasını, yani meşrutiyet idaresinin tekrar ilan edilmesini talep ettiler.
- II.Abdülhamit'in bu hareketi bastırma çabaları yetmedi, onların üzerine gönderdiği birliklerden bazı askerler İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldılar.

- Abdülhamit, Anayasa'yı tekrar yürürlüğe koyacağını ve en yakın zamanda Meclis'i açacağını açıklamak zorunda kaldı.
- Böylece 1908 Devrimi gerçekleşti. İlk kez örgütlü muhalefetin baskısıyla padişaha söz geçirilmiştir. Anayasa yürürlüğe girdi ve Meclis açıldı.
- Meclis açılınca eskinin illegal örgütü İttihat ve Terakki Cemiyeti, İttihat ve Terakki Fırkası olarak Meclis'te legalize olmuştur. İttihatçı üyeler milletvekili, bakan, meclis başkanı oldular.
- Bu yapı bundan sonra 10 yıl boyunca Osmanlı'nın en güçlü ve etkili- hatta padişah'tan fazla- karar mercii olacaktır.
- II.Abdülhamit tahttan indirilmemiştir.

2. Meşrutiyet'in ilanı ile ilgili kartpostal

EĞİTİM ALANINDA YAPILAN REFORMLAR

- II.Abdülhamit döneminde de okullar genişletildi ve öğrencilerin sayısı arttı.
- Yeni eğitim kurumları açıldı. Güzel Sanatlar Mektebi (Sanayi-i Nefise, bugün Mimar Sinan Üniversitesi) , Baytar Mektebi, Polis, Ziraat, Lisan, Gümrük Hukuk, Maliye ve Ticaret mektepleri açıldı. Bugün İstanbul Üniversitesinin ilk nüvesi olan Darülfünun açıldı, bu ilk Osmanlı Üniversitesidir. Bugün Marmara Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesine evrilmiş olan mektepler bu zamanda kurulmuştur.
- Bu okullara öğrenci hazırlamak üzere de ilk ve orta okullar için öğretmen okulları açılmıştır.
- 1908 yılına gelindiğinde Osmanlı ülkesinde toplam 31 adet öğretmen okulu bulunmaktadır.
- Yüksek askeri okul olan Harbiye'ye hazırlamak üzere ise imparatorluğun her bölgesinde askeri rüşdiyeler açıldı.

ULAŞIM VE İLETİŞİM ALANINDA GELİŞMELER

- Merkezileşme politikası Osmanlı modernleşmesinin esas meselesi idi. Yerel-feodal unsurların zayıflatılması ve İstanbul'un güçlendirilmesi için merkezileşme zorunluydu.
- Ulaşım ve iletişim alanındaki hızlı teknik gelişmeler de merkezileşmeye hizmet etmiştir.
- 19. yüzyılın ortalarından bu yana demiryolu Osmanlı Topraklarında döşenmeye başlamıştı. Demiryolu çok büyük yatırım gerektirdiğinden, yabancı yatırımcılar bu işe girişmişlerdir. Bu alanda önce Fransız ve İngiliz sermayesini görüyoruz. İngiliz ve Fransız şirketlerinin inşa ettikleri demiryolları ile özellikle verimli tarım bölgelerini limanlara bağlamak suretiyle, Osmanlı'da üretilen mallar dış pazara ulaştırıyordu, bu aynı zamanda dışarıda üretilen ürünlerin de Osmanlı pazarında satılabilmesi anlamına geliyordu.
- II. Abdülhamit dönemine kadar birkaç yüz mil ile ifade edilebilecek demiryolları binlerce mile ulaştı. Suriye, Filistin, Makedonya, Ankara, Konya ve Bağdat demiryolları ile İstanbul'a bağlanmıştı.

- Demiryolları inşası ile hem Avrupa'ya kapı açılmış hem de Arap toprakları daha kolay denetlenebilir olmuştur.
- Böylelikle Osmanlı devleti hem devlet otoritesini demiryollarının güzergahında sağlamlaştırarak, merkezileşme yönünde çok önemli gelişmeler kaydediyordu hem de dışa açılan ekonomi limanlar ve verimli bölgelere işlerlik kazandırıyordu.
- Bununla birlikte doğal olarak deniz ulaşımında da önemli gelişmeler oldu. Buharlı gemiler Akdeniz'de, Ege'de ve İstanbul'da -bunların hepsinin imtiyaz sahipleri yabancılardı- deniz ticaretine bir canlılık getirdiler.
- Osmanlı ekonomisi kapitalist dünya ile bütünleşiyordu ancak Osmanlı Devleti için bu eşitsiz bir entegrasyon idi.

- II. Abdülhamit döneminde yeni doğan Almanya siyasi, ticari ve askeri konularda yakınlaşma başladı. Almanya'ya İstanbul'dan Bağdat'a demiryolu yapma imtiyazı verildi ve bu proje tamamlandı.
- Giderek Asyalılaştan e nüfusunun çoğunluğu artık müslüman olan imparatorlukta İstanbul'dan Bağdat'a kadar uzanan demiryolu askeri açıdan da çok önem arz ediyordu.
- Osmanlı Almanya yaklaşmasının sembolü olan Bağdat Demiryolu projesinin ile birlikte, Haydarpaşa Limanı'nın imtiyazı da yine Almanya'ya verilmişti.
- Demiryolunu inşa eden Alman işletme demiryolu hattı boyunca uzanan yeraltı kaynakları, ormanlar, arkeolojik kazı yapma hakkı, kilometre başına teminat ve hattın geçtiği vilayetlerin vergilerini de almaya hak kazanmıştı.

Bağdat Demiryolu

Bağdat Demiryolunun
başlangıç noktası Haydarpaşa
Garı

- II.Abdülhamit döneminin en önemli ve prestijli demiryolu hattı Hicaz demiryoludur. Bu demiryolu İstanbul'u kutsal topraklara, Mekke'ye bağlayacaktı. İlk amaç Müslümanları hacca kolayca ulaştırmaktı. Diğer yandan da bu hat, Hicaz'a ve Yemen'e kolayca asker sevkiyatının yapılmasını kolaylaştıracaktı, hızlandıracaktı.
- Hicaz Demiryolu bir anlamda İngilizlerin etrafında dolandığı bölgeyi kontrol altına alabilecekti. Diğer yandan demiryolu bölgeyi tarımı ve ticareti canlandıracaktı.

- Şam şehrini Mekke'ye 'ye bağlayan bu demiryolu maddi kaynakları ve emek gücü tamamen Müslüman olan bir projeydi. Proje kutsal topraklara uzandığından yabancı sermayesi istenmez. Bağış kampanyaları düzenlenir ve dünyadaki tüm Müslümanların desteği istenir. II.Abdülhamit'in kendisi de bu projeye büyük maddi katkı yapmıştır.
- Bu demir yolu aynı zamanda II.Abdülhamit'in Panislamist politikasının ürünüdür. Özellikle İngilizler bu projenin Müslümanlar arasında bir dayanışmanın önünü açacağını, ileride kendilerine de bir kalkışma ve başkaldırı dayanağı olacağını düşündüler.

Hicaz Demiryolu

- Telgraf bu dönemde hızla gelişen bir iletişim aracı oldu. II.Abdülhamit döneminden önce, daha Kırım savaşı sırasında İstanbul ile Avrupa arasında bir telgraf hattı döşenmişti. Bu dönemde telgraf Osmanlı'nın bütün vilayetlerine hızla yayıldı.
- Gerek demiryolu, gerekse telgraf araçlarındaki bu gelişmeler merkezileşme çabalarının başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Özellikle telgraf aracılığı ile merkezde alınan kararların derhal çevreye iletilmesi, haberleşme, çevrenin denetlenmesi, istihbarat, denetim gibi faaliyetler kolaylaşmış ve hızlanmıştır.
- Diğer yandan da ulaşım ve iletişimdeki gelişmeler özgürlükçü düşüncelerin de kolaylıkla yayılmasına katkıda bulunuyordu.

BASIN VE SANSÜR

- Osmanlı İmparatorluğunda gazetecilik faaliyeti 19. yy'ın ilk yarısında, Tanzimat döneminde başlamış, II.Abdülhamit dönemine gelindiğinde ise gazete ve dergi çeşidi ve okuyucu kitlesi artmış, basımevleri ve kullandıkları teknik bakımından bu alanda hatırı sayılır gelişmeler olmuştur.
- Kuşkucu ve baskıcı II.Abdülhamit rejimi, basın yayın faaliyetlerine sıkı bir sansür getirdi. Öyle ki, yayınlarda, liberalizm, özgürlük, meşrutiyet, anayasa, milliyetçilik kavramlarına, sarayda hapsedilmiş ağabeyi 5. Murat ismine ve hatta dış dünyada suikast ile öldürülen liderlerin haberlerine kesinlikle izin verilmiyordu. Saray politikasını eleştirmek, ülkenin gidişatı hakkında yorum yapmak da sansür konusu olabiliyordu.
- Özellikle 1888 yılında sonra sansür daha da sıkılaştığından gazete ve dergi yazarları ansiklopedik bilgiler yayınlıyorlardı, tarih, coğrafya, bilim, sanat, teknoloji bilgileri ve Avrupa'dan haberler yazıyorlardı.
- Basılan kitapların sayısında da hatırı sayılır bir artma oldu, roman, şiir, din, gramer, bilim kitapları basıldı. Siyaset üzerine ise kimse bir şey yazamıyordu. Avrupa'da yaşayan Jön Türkler daha özgür bir ortamda bulunduklarından daha rahat yazabiliyorlardı.
- Meşrutiyet'in 1908'de yeniden ilanı ile özgürlük ortamı oluşmuş, basın yayın hayatında büyük bir sıçrama gerçekleşmiş, çeşitlilik ve rahatlık gelmiştir.

İSTİHBARAT VE HAFİYE ÖRGÜTÜ

- II. Abdülhamit iktidarı boyunca kendisine sürekli darbe yapılacağı yönünde ciddi endişeler duydu.
- Jön Türkler hem okullarda hem de yurt dışında kendisi aleyhine faaliyetlerde bulunuyorlardı.
- Ordu silah kullanmadan talim yapıyordu ya da tahta mermi kullanıyordu. Donanma, kendisine yönelik harekette bulunacağı korkusuyla Haliç'te tutuluyordu.
- Jurnalcilik yani ispiyonculuk ağı imparatorluk genelinde yaygındı.
- II. Abdülhamit, hafiyeleri ve muhbirleri ile tam bir istibdat rejimi ile ülkeyi yönetiyordu.

ABDÜLHAMİT'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİ-SÜRGÜNE GÖNDERİLMESİ

- 1908 Meşrutiyet devrimi ile Abdülhamit'in yetkileri ve denetimi oldukça sınırlanmış, Meclis'te legal bir oluşum haline gelmiş İttihat ve Terakki Fırkası büyük ölçüde inisiyatifi ele almıştı.
- Devrim sonrası İttihat ve Terakki'ye karşı olan muhafazakarlar, Kıbrıslı bir Nakşibendi şeyhi olan Vahdeti etrafında toplandılar. Yayın organları olan Volkan gazetesinde İttihatçıları dinsizlikle suçluyor, şeriat düzenine uyulması gerektiğini, Meşrutiyet rejiminin sona erdirilmesini istiyorlardı.
- İttihatçı düşmanı olan bu grup İstanbul'da 31 Mart ayaklanmasını gerçekleştirdi. İttihatçı olan Sadrazamın, Bahriye Nazırının yani Deniz Kuvvetleri Komutanının, Meclis Başkanının görevden alınması, İttihatçıların ordudan temizlenmesi, şeriat hükümlerinin uygulanmasını talep ettiler. Ayaklananların da af edilmesini talep ediyorlardı.
- Ayaklanma, Makedonya'dan gelen Mahmut Şevket Paşa komutanlığındaki Hareket Ordusu tarafından sona erdirildi. İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi.

31 Mart İsyanının failleri

- 31 Mart ayaklanmasına destek verdiği, hatta rolü olduğu gerekçesiyle II. Abdülhamit, İttihat ve Terakki'nin lider kadrosu tarafında tahttan indirildi. Yerine kardeşı Sultan 5. Mehmet Reşat getirildi. İttihatçılar II.Abdülhamit'i Selanik'e sürgün ettiler.
- Balkan savaşları sırasında Selanik'te sürgün olarak bulunan II.Abdülhamit can güvenliği olmadığı gerekçesiyle İstanbul'a Beylerbeyi sarayına alındı ve son günlerini bu sarayda yine tutuklu olarak geçirdi ve yine burada hayata gözlerini yumdu.

Sultan II. Abdülhamit

ABDÜLHAMİT DÖNEMİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

- II. Abdülhamit, İmparatorluğun en zor devrinde iktidara gelmiştir ve çok büyük zorluklarla başa çıkmaya çalışmıştır. 33 yıllık iktidarı boyunca İmparatorluğun korunması ve kalkınması için uğraştı.
- Giderek sınırları küçülen ve daha Asyalı ve Müslüman ağırlıklı nüfusunu ayakta tutmak için hem modernleşme sürecini devam ettirdi, hem de Müslüman bir imparatorluk yaratma idealini sürdürdü.
- Yetkilerini kimseyle paylaşmak istemedi, paylaşmadı da. Bu anlamda öncüleri olan Tanzimat sultanları olan babası Abdülmecid ve amcası Abdülaziz'den farklıydı, onların devrinde güç Bab-ı Aliye, yani bürokratlara geçmişti.
- II. Abdülhamit tekrardan bütün gücü Yıldız Sarayında toplamayı başardı, tam bir mutlakiyet rejimi uyguladı ve merkezileşme yönünde büyük adımlar attı.
- Müslüman tebaanın desteğini alarak ve Halifeliğin de ünvan ve sembollerini sık sık kullanarak, emperyalizmin ve milliyetçilik gibi yıkıcı ideolojilere karşı, elde kalan en büyük unsur olan Müslümanları bir arada tutmak, İmparatorluğu Müslüman kılmak ve kurtarmak istiyordu. Avrupa'nın emperyalist yayılmacılığına, milliyetçi ayaklanmalara karşı tutabileceği tek çıpa Panislamizm idi.

- Yeni bir güç olan Almanya ile yakın ilişkiler kurmuştur, bir anlamda denge politikasını bırakmış, yükselen güçten yana olmuştur. Emperyalizmin en azgın çağında, büyük güçlerin kendi aralarındaki çelişkilerden yararlanmış, bu sayede İmparatorluğu ayakta tutabilmiştir.
- Dağılmakta olan İmparatorluğa son bir nefes verebilmiştir, iktidarı boyunca onu ayakta tutmayı ve güçlendirmeyi becerebilmiştir.
- II.Abdülhamit, idarede, orduda, adli teşkilatta ve özellikle eğitim alanında etkili ıslahatlar yapmıştır, bir anlamda onun için Tanzimat döneminin devamcısı, mirasçısı da diyebiliriz. Amacı hem modern hem de İslam olan bir imparatorluk oluşturmaktır.
- II. Abdülhamit, açtığı hayır kurumlarıyla da fark yaratmış bir padişahı.
- II.Abdülhamit hakkında çok farklı görüşler vardır; birincisi onun “kızıl sultan” olduğuna dair, Ermeni ve Bulgar ayaklanmalarını çok kanlı bir biçimde bastırmasıyla oluşan kanıdır. Döneminde, Avrupalılar Onu kan döken bir tiran olarak görüyorlardı. İkincisi; gerek Jön Türkler gerekse Cumhuriyet dönemi aydınları onu, Pan-islamist politikasından dolayı gerici, yobaz olarak değerlendirirler. Üçüncüsü ise onu, yaptığı her şeyin doğru olduğuna inanan, onu oldukça üstün tutan bir değerlendirmedir. Bu kesim ise onu Abdülhamit Han olarak yüceltir.

DEVLETİ KURTARMAYA YÖNELİK FİKİR AKIMLARI

- 19. yüzyılın ikinci yarısından İmparatorluğun sona ermesine kadar, bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar, Avrupa'da ortaya çıkmış düşünce akımlarından da esinlenilerek, İmparatorluğu düştüğü bu durumdan nasıl kurtulacağı yönünde birkaç fikir akımı ortaya çıktı. Doğaldır ki, bu fikir akımlarının, durum değerlendirmelerinin ve tezlerin ortak noktası şuydu; İmparatorluğu kurtarmak, her ne pahasına olursa olsun devleti düştüğü kötü durumdan kurtarmak.
- Çağdaş dünyada bildiğimiz demokrasi, insan hakları, eşit gelir dağılımı, kadın hakları, temsiliyet gibi kavramlar söz konusu değildir.
- Fikir akımlarının temsilcileri, toplum merkezli çözüm üretmezler, bilakis devlet merkezli düşünürler. Amaçları, içten ve dıştan tehdit edilen bu İmparatorluğu ayakta tutabilmektir. Devleti kurtarmaya yönelik bu fikir akımları; Osmanlıcılık, Panislamizm, Türkçülük, Liberalizm, ve Batıcılık'tır.

Osmanlıcılık

- Tanzimat dönemin tanınmış kalemleri olan ve aynı zamanda Genç Osmanlılar bilinen Namık Kemal, Ziya Paşa ve Şinasi'nin temsilcisi olduğu Osmanlıcılık fikri; milliyetçilik ideolojisinin yıkıcı ve parçalayıcı etkilerine karşı, imparatorluğu oluşturan milletlerin din, dil, ırk farkları gözetilmeden eşit tutulmasını esas alır.
- Gayr-i müslimlerin Avrupa devletleri tarafından himaye edilmesine, onlara Müslümanlardan daha fazla haklar verilmesine karşıdırlar.
- II. Abdülhamit'e anayasalı ve meclisli düzeni, yani Meşrutiyeti ilan ettiren bu grup olmuştur.
- Mecliste Müslümanıyla, gayri-müslimiyle bütün tebaanın temsil edilmesi, anayasa ile bütün tebaanın eşit haklara sahip olunmasını yine onlar talep etmişlerdir. Gittikçe yükselen milliyetçilik akımı ve farklı milletlerin ayaklanmaları ve bağımsızlıklarını kazanmalarıyla, bu akım gittikçe geçerliliğini yitirir.

Ziya Paşa

Şinasi

Namık Kemal

Panislamizm

- Panislamizm, 19. Yüzyılın son çeyreğinde, tam da II. Abdülhamit döneminde karşımıza çıkan, imparatorluğun İslam birliğinin kurulması ve İslami değerlere dönülmesi ile ayakta kalabileceğini savunan görüştür.
- Gayri-müslim unsurların bağımsızlık hareketleri ile imparatorluktan ayrılmasıyla, geride kalan Müslümanları bir arada tutma gayesini güder.
- Bu görüşü savunanlar arasında Mehmet Akif Ersoy, Said Halim Paşa ön plana çıkar.
- II. Abdülhamit devrinde Panislamizm İmparatorluğun resmi politikası haline gelmiştir.
- Müslüman olan Arnavutların ayrılması ve yükselen Arap milliyetçiliğinin özellikle İngilizler tarafından desteklenmesiyle ve Arapların milliyetçi uyanışıyla, Panislamizm akımı geçerliliğini yitirmiştir.
- Panislamizm düşünürleri Milliyetçiliği İslam Birliğini parçalayan zararlı akım olarak görüyorlardı.
- Volkan, Sebil-ür Reşad ve Sırat-ı Müstakim dergileri bu görüşün savunulduğu yayın organlarıdır.
- Panislamizm, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra etkisini tamamen yitiren bir düşünce sistemidir.

Türkçülük (Pantürkizm-Turancılık)

- Türkçülük, 20. Yüzyılın hemen başında yükselen, diğer akımlara göre en geç beliren bir akımdır.
- Fransız devrimiyle yayılan milliyetçilik, özgürlük, bağımsızlık gibi düşüncelerin etkisiyle biçimlendi.
- Batı eserleriyle tanışan yeni nesil genç aydınlar üzerinde Fransız Devriminin ilkeleri çok etkili oldu.
- Özellikle Balkan Savaşından sonra bu akımın daha da yükseldiğini ve tutarlılık kazandığını görürüz.
- Macar Türkologların yazılarını takip eden Jön Türkler, dil ve tarih çalışmalarından etkilendiler.
- Bu dönemde Türkçülük çıpası, imparatorluğu kurtaracak tek çıkış yolu, belki de sarılınacak en değerli ideoloji olarak görünür.
- Önde gelen temsilcileri, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Ömer Seyfettin, Ahmet Ağaoğlu ve Mehmet Emin Yurdakul olmuştur.
- Türk Yurdu Dergisi ve Türk Ocağı Dernekleriyle Türk dili, tarihi, kültürü üzerine araştırmalar arttı.
- Türkçülük yeni Türkiye'nin kurulmasında en etkili akım oldu ve Cumhuriyet bu düşünce temelinde kuruldu. Osmanlıcılık ve İslamcılık dönem itibariyle artık geçerliliğini ve tutarlılığını kaybetmişti.
- Turancılık düşüncesinin öngördüğü Asya'daki bütün Türklerin birleştirilmesi projesi Türkçülük akımının içinde değerlendirilmelidir.
- Yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin milliyetçilik anlayışı Turancı düşünceyi benimsememiştir. Turancılık Cumhuriyet döneminde de çok dar bir kesimin bir hayali olarak var olmayı sürdürmüştür.

Ziya Gökalp

Yusuf Akçura

Liberalizm (Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyetçilik)

- Çok dar bir çevre tarafından savunulan bu fikrin temsilcisi Prens Sabahattin idi.
- Bu görüşe göre merkezi devletin yetkileri azaltılmalı, yerinden yönetim, bir anlamda federal sistem olmalıdır.
- Liberalizmin, isteyen dilediğini yapsın düsturunu benimser.
- İmparatorluğun merkezileşme ile kurtulacağı yönündeki düşünce daha ağır bastığından uygulanabilme ihtimali daha az olan bu görüşü için erken bir çıkış olarak değerlendirebiliriz.

Prens Sabahattin

Batıcılık

- Uzun 19. yüzyılın belki de en çok üzerinde tartışılan akımı Batıcılıktır.
- Batıcılık düşüncesi bir anlamda bütün fikir akımlarında zaten vardır. Sadece Batı'dan nelerin ne kadar alınması gerektiği tartışılıyordu.
- Batının öncülüğünde gerçekleşen sanayi, bilim ve teknik gibi hayatın her alanında yarattığı fark şaşırtıcıydı. İşte 19. yüzyıl boyunca aydınları ve devlet yöneticilerinin Batılı anlamda yapılan ıslahatların yorumlamaları da farklı farklı olmuştur.
- Abdullah Cevdet, Ahmet Rıza, Tevfik Fikret gibi aydınlarla göre Osmanlı'nın geri kalması Batı uygarlığını yeterince takip edememesi, ona uymamasından kaynaklanır. Yine onlara göre, Osmanlı Batı'dan kopmamalıdır, onun bir parçası olmalıdır. Çağın gereklerine uygun olarak, Batının toplum ve devlet modeli örnek alınmalıdır.
- Batıcı görüşü savunanlar arasında da aslında tam bir görüş birliği yoktur, bazı aydınlar aşırı Batıcı görüşleri savunurlarken bazıları da Batı'nın sadece bilim ve tekniğini almak, kültürün, toplum hayatının ise Batı etkisinden uzak durması gerektiğini savunurlar.

Abdullah Cevdet

Kaynaklar

- Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- François Georgeon, Sultan Abdülhamit, İstanbul: iletişim Yayınları, 2015.
- Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu,
- Nahit Sırrı Örik, Sultan Hamit Düşerken, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2013